

Romaninuorten haasteet ja tuen tarpeet peruskoulusta jatko-opintoihin siirryttä- essä

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Emmi Ratilainen

Opinnäytetyö, AMK

Kesäkuu 2023

Kuntoutuksen ohjaajan tutkinto-ohjelma AMK

Ratilainen Emmi

Kirjallisuuskatsaus romaninuoren haasteista peruskoulusta jatko-opintoihin siirryttäessä

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Kesäkuu 2023, 37 sivua

Terveys- ja hyvinvointiala, Kuntoutuksen ohjaaja (AMK). Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Romanien koulutustaso on pääväestöön verrattuna edelleen alhaisempi, vaikka kehitystä on viime vuosikymmeninä tapahtunutkin. Keskimäärin joka kolmannella romaniväestön jäsenellä oli peruskoulun jälkeinen tutkinto ja alle kymmenesosalla taas opisto- tai korkeakoulutasoinen tutkinto. Korkeakoulutettujen määrä romaniväestössä on lähtenyt kasvuun viime vuosien aikana, mutta ajantasaista tilastotietoa tästä ei ole käytettävissä. Tutkittua ja ajankohtaista tietoa on verrattain vähän, vaikka romanien haasteet yhteiskunnassa ovat tiedostettuja.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää haasteita 15–18-vuotiaiden romaninuorten peruskoulusta jatko-opintoihin siirtyessä ja keinoja tukea siirtymistä. Opinnäytetyössä tarkasteltiin romaninuorten kokemia ja tutkimuksissa kuvattuja haasteita peruskoulusta jatko-opintoihin siirryttäessä, sekä tuen tarpeita ja muotoja romaninuorten kokemana ja tutkimuksissa kuvattuna. Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena ja tutkimuksen aineisto analysoitiin laadullista sisällönanalyysia hyödyntäen. Aineisto valikoitui Finna ja Google Scholar tietokannoista ja lisäksi tiedonhakuja tehtiin manuaalisesti. Katsaukseen valikoitui yhdeksän artikkelia. Aineisto analysoitiin etsimällä vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin.

Tutkimustulosten mukaan romaninuorten peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymisen vaiheeseen liittyi yksilöllisiä haasteita ja yhteiskunnallisia haasteita, kuten rakenteellinen syrjintä ja rasismi. Romaninuorten nivelvaiheen tukemisessa avainasemassa oli opintojen ohjaus peruskoulussa ja jatko-opinnoissa, yhteyksien luomisessa työmarkkinoille sekä järjestöjen ja hankkeiden työpanos.

Romaninuorten haasteet koulunkäynnissä kärjistyivät usein peruskoulun lopulla, ja heillä oli enemmän haasteita koulunkäynnissä sekä erityisjärjestelyitä pääväestöön verrattuna. Nuori saatettiin nähdä kulttuurinsa edustajana, jolloin tukea ei tarjottu yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Nivelvaiheeseen liittyi myös romaninuorten identiteetin ristiriita koulumaailman ja romanikulttuurin odotuksista ja vaatimuksista. Kouluissa ja työpaikoilla ilmenevä syrjintä ja rasismi vaikeutti työharjoittelupaikkojen saatavuutta, mikä osaltaan heikensi romaninuorten uskoa tulevaan ja kouluttautumisen kannattavuuteen. Oppivelvollisuusiän noston 18 ikävuoteen tarkoituksena oli lisätä koulutuksellista tasa-arvoa ja sujuvoittaa joustavaa siirtymistä perusopinnoista jatko-opintoihin.

Avainsanat (asiasanat)

Romaninuori, nivelvaihe, opiskelu, haasteet, syrjintä, rasismi, ohjaus, tuki

-

Ratilainen Emmi

Literary review of the challenges faced by Roma youth in the transition from primary school to secondary studies

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, June 2023, 37 pages

Health and welfare, bachelor's degree Programme in Rehabilitation Counselling. Bachelor's thesis.

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

The level of education of the Roma is still lower than the main population, although progress has been made in recent decades. On average, 1/3 members of the Roma population had a secondary school qualification. The number of people with higher education in the Roma population has started to grow in recent years, but up-to-date statistics on this are not available. There is little research and up-to-date information, even though the challenges faced by the Roma in society are well known.

The aim of the thesis was to investigate the challenges of moving from primary school to secondary studies for Roma young people aged 15–18 and ways to support the transition. The thesis examined the challenges experienced by Roma youth and described in studies during the transition from primary studies to secondary studies, as well as the needs and forms of support experienced by Roma youth and described in studies. The thesis was implemented as a descriptive literature review, and the research data was analyzed using qualitative content analysis. The material was selected from the Finna and Google Scholar databases, and manually.

According to the research results, the stage of transition of Roma youth from primary school to further education was accompanied by individual challenges and societal challenges, such as structural discrimination and racism. A key element in supporting the transition phase of Roma youth was the study guidance in primary and secondary studies, the establishment of links with the labor market, and the contribution of organizations and projects.

Roma youth's schooling challenges often came to a head at the end of primary school, and they faced more schooling challenges and special arrangements compared to the main population. They could be seen as a representative of their culture, in which case support was not provided according to individual needs. The transition phase was also accompanied by a conflict of the identity of Roma youth with the expectations and demands of the school world and the Roma culture. Discrimination and racism in schools and workplaces made it difficult to access work placements, which contributed to undermining young people's faith in the future. The purpose of raising the compulsory educational age to 18 was to increase educational equality and smooth the flexible transition from basic studies to secondary studies.

Keywords/tags (subjects)

Roma youth, transition phase, study, challenges, discrimination, racism, guidance, support

-

Sisältö

1	Johdanto	6
2	Romanien kouluttautuminen	8
2.1	Historia romaniväestön kouluttautumisen taustalla	8
2.2	Romanioppilaiden kouluttautumisen tilanne nykypäivänä	8
3	Nuoruus elämänvaiheena	9
3.1	Nuoruusiän kehitystehtävät ja haasteet	9
3.2	Romaninuori.....	10
4	Ohjauksen ja tuen merkitys opintojen nivelvaiheessa	11
4.1	Nivelvaiheena peruskoulusta jatko-opintoihin siirtyminen	11
4.2	Nivelvaiheen tuki ja ohjaus	12
4.3	Tuki perusopetuksessa ja jatko-opinnoissa.....	13
4.4	Oikeus syrjimättömään koulutukseen ja palveluihin	14
5	Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimustehtävät	15
6	Opinnäytetyön toteutus	15
6.1	Tutkimusmenetelmän valinta ja kuvaus	15
6.2	Aineistonkeruu ja kuvaus	17
6.3	Aineiston analyysi.....	20
7	Tutkimustulokset	22
7.1	Haasteita peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymässä olevien romaninuorten kokemana ja tutkimuksissa kuvatuttuna	22
7.1.1	Haasteet romaninuoren kokemana.....	22
7.1.2	Tutkimuksissa kuvatut haasteet	23
	<i>Koulunkäynnin haasteet</i>	23
	<i>Syrjintä ja ennakoasenteet kouluissa ja oppilaitoksissa</i>	25
7.2	Romaninuoren tukeminen ja ohjaaminen opintojen nivelvaiheessa peruskoulusta jatko-opintoihin siirryttäessä.....	27
	<i>Yksilönä kohtaaminen</i>	27
8	Johtopäätökset	30
9	Pohdinta	32
9.1	Luotettavuus.....	32
9.2	Eettisyys.....	33
9.3	Hyödynnettävyys kuntoutuksen ohjauksen näkökulmasta	34
9.4	Jatkotutkimusehdotukset.....	34

Lähteet	35
----------------------	-----------

Taulukot

Taulukko 1, Opinnäytetyön tutkimuskysymysten määrittely PICO-menetelmän avulla	17
Taulukko 2, Aineiston valintakriteerien kuvaus	18
Taulukko 3, Tutkimuksessa käytettyjen aineistojen listaus (N=9)	19
Taulukko 4, Esimerkki alkuperäisten ilmausten pelkistyksestä	21
Taulukko 5, Esimerkki aineiston luokittelusta	21

1 Johdanto

Tämän kuntoutuksen ohjauksen opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää haasteita romaninuorten peruskoulusta jatko-opintoihin siirtyessä kirjallisuuskatsauksen muodossa. Peruskoulusta jatko-opintoihin siirtyminen tapahtuu n. 15–18 ikävuoden aikana. Tarkoituksena oli tuoda esiin romaninuorten kokemuksia haasteista, sekä tuesta ja ohjauksesta, ja selvittää, miten haasteita ja tukemisen keinoja kuvataan tutkimuksissa. Kohderyhmänä oli siis nivelvaiheessa olevat romaninuoret, jotka ovat valmistumassa peruskoulusta ja ovat hakeutumassa jatko-opintoihin. Opinnäytetyössä romaneista puhuttaessa tarkoitetaan Suomen romaneita. Opinnäytetyössä käytetään käsitettä romaninööri, kun tarkoitetaan romanikulttuuriin itsensä kuuluvaksi tuntevaa nuorta.

Romanien hyvinvointitutkimus Roosin (Weiste-Paakkanen, Lämsä, Kuusio 2018) mukaan romanien koulutusaste on edelleen pääväestöön verraten alhaisempi. Keskimäärin joka kolmannella romaniväestön jäsenellä oli peruskoulun jälkeinen tutkinto ja alle kymmenesosalla taas opisto- tai korkeakoulutasoinen tutkinto. Korkeakoulutettujen määrä romaniväestössä on lähtenyt kasvuun viime vuosien aikana. Virallista tilastotietoa ei ole saatavissa, koska Suomessa tilastoinnissa ei eritellä etnisyyden mukaan. (Weiste-Paakkanen, Lämsä, Kuusio 2018, 29–30.)

Suomessa koulutusta arvostetaan niin pääväestön, kun romaniväestönkin kulttuurissa. Romaniväestön koulutuspolku on lyhyt ja kapea, osaksi aikaisemman kiertolaisuuden vuoksi. Tämän lisäksi kouluttautumiseen liittyy vähäinen työkokemus, romanikulttuurin haasteet ja syrjintä. Moni romaninööri pohtii opiskelujen kannattavuutta, jos työpaikkaakin on vaikea saada kouluttautumisesta huolimatta. Työssäoppimiseen pääsy voi olla opiskellessa kohtuuttoman haastavaa. Avuksi tarvitaan tukitoimia, positiivista huomiota ja lähipiirin, sekä yhteiskunnan kannustusta. (Weiste-Paakkanen, Lämsä, Kuusio 2018, 29–30.)

Ajankohtaista tutkimustietoa romaneista on saatavilla verrattain vähän. Opinnäytetyössä on hyödynnetty asiantuntijoiden tukea ja apua romaninuria koskevan tutkimustiedon löytämisessä. Marko Stenroos (2023) kommentoi Nuori23 -messuilla romanien huomioimisen tutkimuksissa ja toimenpiteissä jäävän usein ajatuksen tasolle ja unohtuvan toteutusvaiheessa. Elina Weckström (2023) harmitteli tutkimustiedon vähyyttä, koska romanien asioita pitäisi saada näkyvämmäksi ja esimerkiksi koulutustilannetta tasattua pääväestöön verrattuna. Tutkittua ja ajankohtaista tietoa on verrattain vähän, vaikka romanien haasteet yhteiskunnassa ovat tiedostettuja. Opinnäytetyössä

on kerätty yhteen jo olemassa olevaa tietoa romanien haasteista peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymisen nivelvaiheessa ja jo olemassa olevista tukimuodoista. Romanien kokemia haasteita on tärkeä tuoda esille yleisesti ja jatkaa niiden tutkimista ja yleiseen tietoon tuomista. On myös tärkeää tuoda esiin syrjintää ja rasismia, jota romaniväestö edelleen kokee esimerkiksi koulu- ja koulutusympäristöissä sekä työpaikoilla. Romanit itse ovat oman kulttuurinsa asiantuntijoita, joten heidän osallistamisensa ja kuunteleminen ovat tärkeässä asemassa romanien aseman edistämässä.

Romaninuorten haasteet jatko-opintoihin siirryttäessä on tärkeä tutkimusaihe tutkimuksien ja tiedon vähyyden vuoksi. Kuntoutuksen ohjaajana ohjaaminen ja tukeminen läpi elämänvaiheiden on minulle tärkeä aihe. Kuntoutuksen ohjaajana peruskoulusta jatko-opintoihin siirtyvän romaninuo- ren voi kohdata monessa eri palvelussa (kasvatusohjaaja, kuraattori, lastensuojelu, eri järjestöt ja hankkeet). Olen huomannut myös omassa työssäni tiedonpuutteen ja jopa ennakoasenteita romaninuuria kohtaan. Näitä ennakkoluuloja on tärkeä pyrkiä poistamaan ja lisäämään ammattilais- ten tietoa aiheesta. Romaninuoren kohtaaminen yksilönä on tärkeä lähtökohta kohtaamisille.

Laki laajennetusta oppivelvollisuudesta (Oppivelvollisuuslaki 1214/2020) astui voimaan vuonna 2021 ja sen tärkeimmät tehtävät ovat sujuvampi siirtyminen toisen asteen opintoihin ja tarvitta- vien oppimistaitojen varmistaminen toiselle asteelle. Oppivelvollisuuden tuloksia päästään tarkas- telemaan lähitulevaisuudessa ja voidaan myös todeta, onko se ollut toimiva osaratkaisu romani- nuorien haasteisiin. Opinnäytetyöni tuloksia voidaan hyödyntää romaninuorten parissa tehtävässä työssä varsinkin nivelvaiheessa työskentelevien tahojen kanssa.

Tämän opinnäytetyön tietoperusta valittiin ja rajattiin perustuen teorian tietoon tutkimuksen ai- heesta. Tietoperustan tiedonhankinta tarkentui opinnäytetyön edetessä. Tietoperustan tiedon- haussa apuna käytettiin Tiedonhaun kompassia (Kunnela 2023), jonka avulla tiedonhankinta pysyi lähdekriittisenä ja tiedon luotettavuutta arvioitiin osana kokonaisuutta. Tietoperusta muodostuu romanien kouluttautumisen taustoista ja nykytilanteesta, nuoruuteen elämänvaiheena yleisesti ja romanikulttuurin tuomasta lisästä nuoruuden elämänvaiheeseen. Tietoperustassa myös kerrotaan ohjauksen ja tuen merkityksestä opintojen nivelvaiheessa (peruskoulusta jatko-opintoihin siir- tymä). Lisäksi tietoperustassa avataan syrjimättömän koulutuksen ja syrjimättömien palveluiden merkitystä ja lakien asettamia raameja. Tietoperusta alkaa seuraavasta kappaleesta.

2 Romanien kouluttautuminen

2.1 Historia romaniväestön kouluttautumisen taustalla

Romanit ovat olleet Suomessa jo satoja vuosia ja heitä on arviolta 10000–12000. Tänä päivänä koulutuksen merkitys on korkealla, mutta romanien peruskoulun jälkeiseen koulutukseen osallistuminen on pääväestöä vähäisempää. Romanien koulutustason tasoon syitä voidaan etsiä romanien koulutuksen historiasta. Tämän päivän romaninuorien isovanhemmat ovat joutuneet elämään kiertolaiselämää, jolloin koulunkäynti on ollut mahdotonta. Romanit ovat oppineet elinkeinoja ja elämäntavan mallioppimalla ja käytännön avulla. Koululaitoksen rooli on näyttäytynyt vahvana sulauttamiselta, joka ei tänä päivänä enää ole näin. Koulun rooli on koettu myös uhkana romanien identiteetille ja omalle kielelle. Elinolojen ja asuinolojen parantuessa lapset ovat päässeet säännöllisesti kouluun. Sopeutuminen uuteen on vaatinut muutosta asenteessa sekä romaneilta, että koululaitokselta. Sopeutumista on edistänyt kulttuurin hyväksyntä yleisesti osaksi suomalaista yhteiskuntaa. (Rajala & Blomerus 2015.)

Vielä 1960-luvulla suuri osa romaneista on ollut ilman vakituista asuntoa, tai elinolosuhteet ovat olleet vähintäänkin alkeellisia. Vakituisen asuinpaikan puuttuessa osallisuus yhteiskuntaan on ollut vähäisempää. 1970-luvun aktiivisemmän romanipolitiikan puuttuttua romanien asumisongelmaan alkoi syntyä uusia ratkaisuita osallisuuden eteenpäin viemiseen. Romanien asumisolojen järjestämiseen merkittiin varoja valtion budjettiin ja näin saatiin asuntoja romaniperheille. Asuntopolitiikan kohentuminen on ollut edistämässä romanien koulutusta. Vielä 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa suuri osa romaneista ei suorittanut kouluaan loppuun, johon pääasiallisia syitä olivat koulun merkityksettömyys romanikulttuurin kannalta, tiheät muutot, sekä syrjintä koulussa. 1990-luvun puolella tasa-arvopyrkimykset ovat tuottaneet tulosta, ja kulttuuritaustan merkitys opintopolkujen määrittäjänä oli heikentynyt. Lapsen tausta, kodin kulttuuripääoma sekä vanhempien koulutustaso ennakoivat edelleen vahvasti koulutusuran valintaa. (Rajala & Blomerus 2015.)

2.2 Romanioppilaiden kouluttautumisen tilanne nykypäivänä

Tarkkoja tietoja Suomen romanien määrästä ja sosioekonomisesta asemasta ei ole saatavilla, koska Suomessa ei tilastoida ihmisiä etnisen taustan perusteella (Suomen Romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2023–2030, 83). Aiheesta löytyvä tieto perustuukin suurimmaksi osaksi arvioihin.

Löydettävissä olevat tiedot kouluttautumisen tilanteesta eivät ole ajankohtaisia, mutta alla esitelty tuoreinta käytettävissä olevaa tietoa suuntaa antamaan.

Romaniväestön koulutustaso on edelleen pääväestöä keskimääräisesti alhaisempi. Peruskoulun jälkeen noin puolet romaninuorista hakeutuu ammatillisiin opintoihin. Lukioon hakeutuminen on vielä harvinaista ja todella pieni osa romaninuorista hakeutuu lukioon, kun taas pääväestön nuorista sinne hakeutuu noin puolet nuorista. (Romanioppilaiden ohjaus toiselle asteelle ja tuki jatko-opinnoissa 2013.). Vähemmistövaltuutetun (2014, 28) selvityksessä vuodelta 2014 käy ilmi, että selvitykseen osallistuneista romaneista korkeintaan peruskoulun olivat suorittaneet 57,3 prosenttia, toisen asteen koulutuksen 33,1 prosenttia ja korkeakoulututkinnon vain 9,6 prosenttia. Tilastokeskuksen (Koulutus rakenne, 2014) mukaan Suomen koko väestöstä korkeintaan peruskoulun olivat suorittaneet 29,76 prosenttia, toisen asteen koulutuksen 39,89 prosenttia ja 10,22 prosenttia korkeakoulututkinnon.

Keskimääräisten arvioiden mukaan romanien koulutustaso ja työllisyystilanne on viimeisen kymmenen vuoden aikana parantunut merkittävästi, mutta alueelliset ja yksilölliset erot ovat suuria. Joillakin paikkakunnilla ja perheissä on todettavissa ylisukupolvista syrjäytymistä edelleen. (Jauhola, Karila, Luukkonen, Oosi & Ärling 2019, 106–107.)

Romanioppilaiden perusopetuksen vuosina 2000–2001 sekä vuosina 2010–2011 tehtyjen tilannekatsauksien perusteella voidaan todeta, että suurin muutos on tapahtunut romanivanhempien ja koulujen yhteistyössä. Yhteistyö on tärkeä työkalu koulunkäynnin ongelmien ratkomiseen ja tuottamusta ja turvaa oppilaiden, vanhempien ja koulun välille. (Rajala, Salonen, Blomerus & Nissilä 2011.)

3 Nuoruus elämänvaiheena

3.1 Nuoruusiän kehitystehtävät ja haasteet

Nuoruusikä alkaa noin 12-vuotiaana ja kestää noin 22-vuotiaaksi saakka. Nuoruus on siirtymä lapsuudesta varhaisaikuisuuteen ja siihen kuuluu kokonaisvaltainen kehitys (biologinen, psyykinen, kognitiivinen ja psykososiaalinen). Murrosikä tuo fyysisiä muutoksia ja nuoren voi olla hankala omaksua nämä omaan identiteettiinsä. Keskushermoston kehitys on nuoruusiässä voimakasta,

sekä kognitiiviset toiminnot muovautuvat joustavimmiksi. Tämän myötä impulssikontrolli kohenee ja toiminta tavoitteellistuu. Psykososiaaliset kehitystehtävät nuoruudessa liittyvät oman aseman muutokseen perheessä ja vastuunottamisen lisääntymiseen. Nuoruusiän keskeisin kehitystehtävä on saavuttaa autonomia. Nuoruudessa irrottaudutaan vanhemmista ja kohdataan heidät autonomian kautta itse myös aikuisina. Nuoruusiässä tapahtuu vahvempi osallistuminen ja kiinnittyminen ikätovereihin ja omaan sosiaaliseen verkostoon. (Kiviranta, Munch, Koskinen & Henriksson 2016, 132.)

Kiviranta ja muut (2016, 132) nostavat esiin nuoruuden tuoman itsenäisyyden ja oikeuksien lisääntymisen, joka kasvattaa nuoren omaa vastuuta. Nuori kehittää identiteettiään oman perheensä ulkopuolella, itsenäisesti elävänä yksilönä, ja rakentaa omat arvonsa ja asenteensa suhteessa yhteiskuntaan. Itsenäisyyttä edellytetään myös kasvavin määrin koulussa, jossa nuori tekee tulevaisuuttaan koskevia päätöksiä, joita ovat esimerkiksi oppiainevalinnat, jotka vaikuttavat opiskelupolun muodostumisessa ja ammatinvalinnassa. (Kiviranta ja muut 2016, 132.)

Nuoruuden haasteena on sosiaaliseen tyhjiöön irtautuminen. Kodin ulkopuolisen ihmissuhdeverkon muodostaminen on tärkeää. Minäkäsitys, sekä vuorovaikutussuhteet muovautuvat nuoruusiän kehitystehtävien läpikäymisen pohjalta. Vertaisryhmään kuulumisen kokemus luo perustan tulevaisuuden parisuhteiden muodostumiselle. Nuoruusiässä nuori kamppailee identiteettinsä kanssa ja opettelee tuntemaan itsensä, toiveensa, kykynsä, ja millainen on suhteessa muihin. Lisäksi hän opettelee olemaan sinut itsensä kanssa murrosiän muutosten jälkeen. (Kiviranta ja muut 2016, 132.)

3.2 Romaninuori

Romaninuoren murrosiässä on usein tyypillistä aikainen aikuistuminen ulkoisesti. Pukeutuminen ja käytöstavat saattavat olla aikuisuutta osoittavia, mutta henkinen kehitys ei välttämättä ole yhtä nopeaa. Aikuisten tulisi ohjata ja rajata nuoren romanitapakulttuuriin liittyvää käytöstä, jotta nuoren ei tarvitsisi aikuistua liian aikaisin. Liian varhainen aikuistuminen voi johtaa perheen perustamiseen. Aikainen perheenperustaminen taas voi johtaa koulujen kesken jäämiseen. Romanien häveliäisyydet vaikuttavat siihen, että nuoret eivät puhu vanhempiensa kanssa esimerkiksi seksuaalisuudesta, parisuhteesta, raskauteen ja synnytykseen liittyvistä asioista. Nämä aiheet ovat kuitenkin tärkeitä nuoruudessa ja saattavat aiheuttaa hämmennystä ja pelkoa. Romaninuori voi

puhua edellä mainituista asioista kuitenkin pääväestöön kuuluvan henkilön kanssa. Nuoruuteen ja murrosikään liittyy paljon asioita, joita ei voi oman perheen kanssa keskustella häveliäisyystapojen vuoksi, joten koulun merkitys on suuri näiden asioiden opettamisessa terveydenhuollon lisäksi. Murrosiässä koetut kulttuurierot verrattuna pääväestöön korostuvat ja näistä voi aiheutua ristiriitaisia kokemuksia. Etnisen taustan vuoksi nuori voi kokea syrjintää, kiusaamista ja nimittelyä. (Romaniooppilaiden ohjaus toiselle asteelle ja tuki jatko-opinnoissa 2013.)

Romanikulttuurissa pukeudutaan tapakulttuurin mukaisesti. Pukeutuminen muuttuu nuoruudessa aikuismaisemmaksi ja esimerkiksi tytöt voivat pukea peruskoulun lopulla jo pitkän hameen tai perinteisen romanasun. Pojatkin pukeutuvat kulttuurin mukaisesti, joskaan ei yhtä näyttävästi, kuin tytöt. Poikien asuun kuuluu yleensä tummat suorat housut ja pitkähihainen paita ja takki tai pusero. Perinteisen romanasun pukeminen on merkki aikuistumisesta ja nuorta kohdellaan aikuisena tämän jälkeen iästä huolimatta romanikulttuurissa. Perinteinen romanasu ei estä koulutukseen tai työhön osallistumista, mutta voi olla joissakin tilanteissa haasteellista. Perinteinen pukeutuminen myös erottaa romanikulttuuriin kuuluvan pääväestöstä selkeästi. (Romanikulttuuri n.d.)

4 Ohjauksen ja tuen merkitys opintojen nivelvaiheessa

4.1 Nivelvaiheena peruskoulusta jatko-opintoihin siirtyminen

Sekä Kiviranta ja muut (2014, 142–143), että Goman ja muut (2020, 24) toteavat, että peruskoulusta jatko-opintoihin siirtyminen nivelvaiheena on siirtymävaihe ja nuoren kehitystehtäviin kuuluu itseään kiinnostavan opiskelupaikan löytäminen. Nuoren pohdittavana on omat mielenkiinnon kohteet, tavoitteet ja vaihtoehdot. Nämä pohdinnat selkeyttävät tärkeitä valintoja ja ratkaisuja jatko-opintojen ja ammatillisen suuntautumisen kannalta. Yhteiskunnan muutoksen myötä myös koulujärjestelmä ja työmarkkinat ovat muuttuneet. Tämä on osaltaan aiheuttanut nuorten koulutus- ja ammatinvalinnan monimutkaistumista ja kasvattanut ohjauksen merkitystä. Osa nuorista hyötyy lisäajasta koulutuksen suunnan pohtimiseen ja mahdollisista nivelvaiheen valmentavista koulutuksista (esim. TUVA). Toisella asteella keskeyttäminen ja jopa ilman toisen asteen tutkintoa ilman jääminen, eriarvoistuminen ja syrjäytyminen ovat ajankohtaisia huolenaiheita, johon koulutukselta odotetaan ratkaisuja. (Goman ja muut 2020, 24.)

4.2 Nivelvaiheen tuki ja ohjaus

Perusopetuslain mukaisesti (628/1998) jokaisella oppilaalla on oikeus saada opetussuunnitelman mukaisen opetuksen ohella oikea-aikaisesti oppilaanohjausta ja riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea koko perusopetuksen ajan.

Laajennettu oppivelvollisuus on astunut voimaan vuonna 2021. Laajennettu oppivelvollisuus tarkoittaa sitä, että oppivelvollisuus päättyy, kun nuori täyttää 18 vuotta, tai jos hän tätä ennen suorittaa toisen asteen tutkinnon. Tavoitteena on vahvistaa ohjausta ja oppilashuollon palveluita. Nämä vahvistavat peruskoulun mahdollisuuksia tuen tarjoamiseksi, jotta jokaisella olisi riittävät valmiudet suoriutua toisen asteen koulutuksesta. (Oppivelvollisuuden laajentaminen n.d.)

Goman ja muut (2020, 24) korostavat ohjauksen merkitystä nuoren itsetunnon kehittämisessä, tietoisuuden lisäämisessä erilaisten jatko-opintojen vaihtoehtoista ja työelämästä sekä nuoren valintojen ja päätösten tukemisessa. Ohjauksen tärkeä tavoite on nuoren tukeminen jatko-opintoihin hakeutumisessa sekä uusiin opintoihin kiinnittymisessä. Kivirannan ja muiden (2016, 142–143) mukaan ilman erityisen tuen tarve tällä voi olla nuorelle hämmentävää ja tulevaisuuden suunnitteleminen peruskoulun päättyessä voi tuntua vaikealta. Omien vahvuuksien ja haasteiden realistinen ymmärrys tukee sopivan koulutuspolun valinnassa. Nuoren toiveita ja haaveita on kuunneltava ja hänen omia ajatuksiaan ei saa tyrmätä. Nuorelle voi tarjota tietoa eri opintokokonaisuuksien vaatimuksista realistisesti. Koulutuskokeilut voivat ollakin hyvä vaihtoehto sopivan alan etsinnän helpottamiseen. Huolellisesti suunniteltu opinto-ohjaus ja ammatinvalinnan ohjaus yhdistettynä antavat nuorelle työkaluja ja tukea vahvuuksien ja haasteiden ymmärtämiseen uravallinnasta. (Goman ja muut 2020, 24; Kiviranta, Munck, Koskinen & Tuulio-Henriksson 2016, 142–143.)

Siirtymävaiheisiin kuuluu riski tiedonsiirron katkeamisesta ja olisikin erityisen tärkeää, että nuoren kohdalla tiivis yhteistyö ja neuvottelut nuoren ja perheen kesken toteutuisi osana siirtymävaihetta. Peruskoulun päättyessä suuri osa nuorista ovat vielä alaikäisiä ja joskus nivelvaiheen kouluttautumisen vaihtoehdot voivat antaa lisää aikaa nuoren psyykkiselle kypsymiselle. Osa nuorista tarvitsee enemmän tukea ja aikaa valmiuksien ja taitojen kasvattamiseen ennen toisen asteen opintoihin

siirtymistä. Joustavuus ja tuen tarjoaminen oppimiseen ja opiskeluun ovatkin keskeisiä syrjäytymisen ehkäisyn ja torjunnan keinoja. (Kiviranta, Munck, Koskinen & Tuulio-Henriksson 2016, 142–143.)

4.3 Tuki perusopetuksessa ja jatko-opinnoissa

Perusopetuslaissa (642/2010, 30 §) säädettyjä tukimuotoja ovat tukiopetus, osa-aikainen erityisopetus, tulkitsemis- ja avustajapalvelut, sekä erityiset apuvälineet. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014, 61) mukaan oppilas voi saada tukea kolmella eri tasolla: yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Oppilas voi saada kerrallaan yhden tasoista tukea ja tukimuotoja voi käyttää kaikilla tuen tasoilla. Oppilaalle tarjottavan tuen tulee olla joustavaa ja sen suunnittelu pitkäjänteistä. Oppilaan tuen tarpeen muutokset on myös huomioitava. Tukea tulee antaa tarvittavat ajan ja sen tasoisena ja muotoisena, kuin on tarpeellista. Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat vahvuudet ja kehitystarpeet. Oppimisvaikeuksien ennaltaehkäisy ja varhainen tunnistaminen on tärkeää. Tuen muoto vaihtelee oppilaan tuen tarpeen muutoksien mukana. Tuen tarkoituksena on ongelmien monimuotoistumisen ehkäisy ja syveneminen sekä pitkäaikaisvaikutuksien torjuminen. (Perustuslaki 642/2010, 20 §; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 61.)

Ammatillisen opetuksen laki (531/2017, 44 §) ohjaa tekemään opiskelijalle henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman. Tähän kirjataan yksilöllisen osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen, sen hankkiminen ja kehittäminen sekä ohjaus- ja tukitoimien järjestäminen. Opiskelijalla on oikeus erityiseen tukeen, jos tälle on tarve (esim. oppimisvaikeudet, vamma tai sairaus, jonka vuoksi tarve pitkäaikaiselle tai säännölliselle erityiselle oppimisen tai opiskelun tuelle). Erityinen tuki on opiskelijan tavoitteisiin ja valmiuksiin perustuvaa suunnitelmallista pedagogista tukea sekä erityisiä opetus- ja opiskelujärjestelyitä. Erityisen tuen tavoitteena on tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisen ammattitaidon ja osaamisen saavuttaminen. Arviointia voidaan mukauttaa opiskelijan yksilöllisellä arvioinnilla. Ammatillisen perustutkinnon perusteiden mukaisista ammattitaitovaatimuksista tai osaamistavoitteista voidaan poiketa, jos sille on painava syy (esim. vaatimukset opiskelijalle kohtuuttomia tai opiskelijan vamma tai terveydentilasta johtuva syy). (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017, 44§, 64–66 §.)

4.4 Oikeus syrjimättömään koulutukseen ja palveluihin

Yhdenvertaisuuslaki (1329/2014, 6 §) velvoittaa koulutuksen järjestäjiä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseen. Laki velvoittaa myös huolehtimaan koulutuksen järjestäjän tai oppilaitoksen toiminnan syrjimättömyydestä. Perusopetuksen opetussuunnitelman (2014, 14) perusteiden kehittämistä ohjaavat pyrkimys tasa-arvoon ja laaja yhdenvertaisuusperiaate. Sekä Suomen perustuslain (731/1999 6 §; Yhdenvertaisuuslaki 1329/2014 6 §), että yhdenvertaisuuslain mukaan kehtään ei saa asettaa eriarvoiseen asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lasten kanssa työskenteleviä tahoja velvoittaa yleisperiaatteet yhdenvertaisuudesta ja syrjimättömyydestä (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista SopS 59–60/1991).

Jokaisella pitäisi olla oikeus syrjimättömään apuun, mutta tämä ei toteudu Suomessa yhdenvertaisesti. Vuonna 2022 valmistuneen Nuorisobarometrin mukaan jopa viidesosa nuorista, jotka kokevat kuuluvansa yhteen, tai useampaan vähemmistöön, koki syrjintää ja ennakkoluuloja. Nuoret, jotka kokevat kuuluvansa yhteen tai useampaan vähemmistöön, ovat erityisen haavoittuvassa asemassa verrattuna muihin nuoriin. He kokevat rakenteellista rasismia tilanteissa, joissa voimavarat avunhakemiseen ovat vähäiset ja usko avun saamiseen murentunut. Nuoret kokevat palveluissa syrjintää moninkertaisesti muihin verrattuna. (Hagert, Souto & Suurpää 2022.)

Jokaiselle nuorelle kuuluu oikeus hakea ja saada tarvitsemaansa apua. Vähemmistöön kuuluvalla nuorella kynnyks avunhakemiseen on korkea. Palveluiden tulisi olla nuorelle turvallisia ja saatavilla ja nuoren täytyy voida luottaa siihen, että häntä kuullaan aidosti ja hänen asiansa otetaan vakavasti. Syrjinnän ja rasismin tulee olla aidosti tunnustettuja ja tunnistettuja haasteita ja rasisminvastaisuus palveluissa tulee olla näkyvää. Ammattilaisten hiljainen tieto rasismista ei riitä luomaan turvallista palvelua nuorelle. (Hagert, Souto & Suurpää 2022.)

Vähemmistöön kuuluva nuori kokee usein vähemmistöstressiä, joka tarkoittaa tunnetta kuormituksesta, huonommuudesta tai epäoikeudenmukaisuudesta. Vähemmistöstressi johtuu syrjinnänkokemuksista, tai niiden pelosta. Vähemmistöstressi vaikuttaa yksilötasolla ja on usein ylisukupolvista. Ylisukupolvisuuden kokemus muodostuu vanhempien ja isovanhempien kanssa koetuista ulkopuolisuuden kokemuksista. Tämä vaikuttaa nuoren kuvaan omasta itsestään ja palveluiden turvattomuudesta. Nuorella voi olla tunne, ettei palvelut ole tarkoitettu hänen kaltaiselleen ja

nuori joutuu varomaan, ettei vahvista ennakkoluuloja tai näyttäydy ”vaikeana asiakkaana” valkonormatiivisessa palvelujärjestelmässä. (Hagert, Souto & Suurpää 2022.)

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimustehtävät

Tämän kuntoutuksen ohjauksen opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää romaninuorien peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymisen haasteita ja keinoja tarjota tukea tähän nivelvaiheeseen. Tavoitteena oli tuoda esille romaninuorten ja romaniväestön näkökulmaa ja kokemuksia, sekä tutkimuksien näkökulmaa yhteiskunnan kannalta. Opinnäytetyö tuotettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jonka tuloksena asetettuihin tutkimuskysymyksiin saatiin vastauksia.

Tutkimustehtävät olivat:

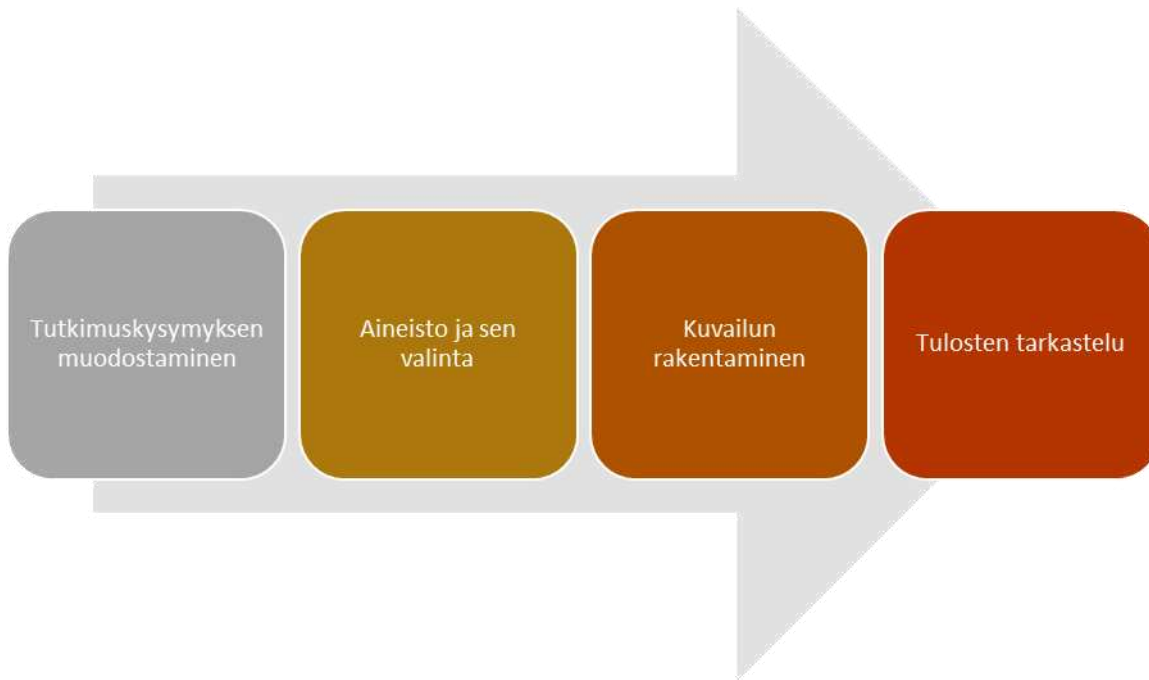
1. Mitä haasteita peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymässä olevat romaninuoret kokevat ja miten haasteita kuvataan tutkimuksissa?
2. Miten romaninuoret kokevat tuen ja ohjauksen tarpeet ja muodot opintojen nivelvaiheessa ja miten niitä on tutkimuksissa kuvattu?

6 Opinnäytetyön toteutus

6.1 Tutkimusmenetelmän valinta ja kuvaus

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi valikoitui kuvaileva kirjallisuuskatsaus sen aineistolähtöisyyden vuoksi. Kirjallisuuskatsaus oli sopiva menetelmä, koska sen tarkoituksena on tehdä selvitystä jo olemassa olevan tiedon pohjalta ja saada kokonaiskuva ilmiöstä sekä huomata ristiriitoja ja ongelmakohtia. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen käyttö menetelmänä mahdollisti tutkimani ilmiön tarkastelun ja olemassa olevan tutkimustiedon hyödyntämisen. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleisesti käytössä oleva tutkimusmenetelmä hoito- ja terveysalalla. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tähtää ilmiön ymmärtämiseen laajasti ja ainelähtöisesti eri näkökulmista. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 291–301.)

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus menetelmänä voidaan jakaa neljään vaiheeseen (tutkimuskysymyksen muodostaminen, aineiston valitseminen, kuvailun rakentaminen ja tuotetun tuloksen tarkasteleminen) (Kuvio 1.). Perustana työlle on tutkimuskysymys tai tutkimuskysymykset, joiden perusteella valittavan aineiston tuloksena on kuvaileva ja laadullinen vastaus. (Mts.)

Kuva 1, Kirjallisuuskatsauksen vaiheet

Opinnäytetyöprosessia ohjaa tutkimuskysymysten valinta. Tutkimuskysymykset liitetään valitun teoreettisen viitekehyksen osaksi. Tutkimuskysymys tavoittelee rajattua, mutta riittävän väljää olomuotoa. Aineiston valinta tapahtuu tutkimuskysymysten ohjaamana. Valinnan edetessä tutkijalle selkeytyy aineiston sopivuus ja riittävyys. Kuvailun rakentuminen käynnistyy, kun aineistoa valitaan. Sisällön yhdistäminen, vertailu ja syntetisointi työstetään kuvailua rakentaessa. Tuloksia tarkastellaan, kun keskeiset tulokset on koottu. Tuloksia tarkastellaan suhteessa laajempaan kontekstiin sekä eettisiin ja luotettavuuskysymyksiin. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 291–301.)

Opinnäytetyön aihe ja siitä muotoutuneet tutkimuskysymykset ja tutkimuksen kohderyhmä ohjasivat aineistoa ja sen valintaa, kuvailun rakentamista sekä tutkimustulosten tarkentumista. Tutkimuskysymysten muodostamisessa käytettiin alustavia hakuja aiheeseen liittyvästä aineistosta.

Alustavilla hauilla myös muodostui alustavaa tietoa ja kokonaiskuvaa Romaninuorten haasteista peruskoulusta jatko-opintoihin siirryttäessä.

6.2 Aineistonkeruu ja kuvaus

Tutkimuskysymyksen muotoilussa hyödynnettiin PICO-asetelmaa, joka on kirjallisuuskatsauksen teossa käytettävä työkalu (Taulukko 1). Kirjallisuushaun onnistumista kohentaa tavoitteen määrittely ja selkeä rajaus. PICO:n avulla tunnistettiin, minkälaista tietoa opinnäytetyössä tarvitaan ja miten tutkimuskysymys muutetaan hakutermitse. PICO:n avulla hakustrategiaa hienosäädettiin ja se auttoi aineiston valinnassa. PICO koostuu osista: P= Population, Patient, Problem, I= Intervention, C= Comparison sekä O= Outcome. (Isojärvi 2011.)

Taulukko 1, Opinnäytetyön tutkimuskysymysten määrittely PICO-menetelmän avulla

P= Population, Patient, Problem	I= Intervention	C= Comparison	O= Outcome
Romaninuoret	Nivelvaiheessa tukeminen	Peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymisen haasteet	Jatko-opintoihin siirtymisen

Opinnäytetyön tutkimukseni kohderyhmänä olivat suomen romaninuoret, jotka ovat siirtymässä peruskoulusta jatko-opintoihin (15–18-vuotiaat). Tutkittua tietoa etsittiin heidän haasteistaan peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymisessä sekä tuen ja ohjauksen muodoista tässä nivelvaiheessa. Tutkimuksessa kuvattiin haasteita ja tuen keinoja romanien näkökulmasta ja tutkimuksissa esiin nousseista näkökulmista. Tutkimuksen aineistona käytettiin ajankohtaista kotimaista kirjallisuutta ja tutkimustietoa, koska kohderyhmänä ovat Suomen romanit. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuoda esiin ajankohtaista tietoa, joten valittua aineistoa rajattiin julkaisuvuoden mukaan. Aineistoon ei otettu mukaan ennen 2013 vuotta julkaistua aineistoa. Aineiston tuli olla kokonaisuudessaan saatavilla kokonaisuutena julkaisuna, kirjana tai e-kirjana. Opinnäytetyön tiedonhaussa käytettiin Jyväskylän ammattikorkeakoulun tarjoamia sähköisiä tietokantoja, kuten Finna, Google Scholar, JYX, Medic, Oppiportti. Lisäksi hakua laajennettiin manuaalisella tiedonhaualla aihepiiriin kuuluvien julkaisujen lähdeluettelosta.

Hakusanat johdettiin tutkimuskysymyksistä ja lopullisten hakusanojen muotoutumista työstettiin koehauilla. Tarkoituksena oli saada mahdollisimman kattavasti tuloksia. Alkuun koehauilla haettiin julkaisuja, jotka sisälsivät hakusanan romani* AND koulutut*/ opiskel*. Hakusanan tuli löytyä joko otsikosta tai tiivistelmästä. Haun tuloksia tarkasteltiin kriittisesti julkaisijan ja sisällön mukaan, jotta pystyttiin varmistamaan aineistojen luotettavuutta. Kirjaston tiedonhaun ohjaus toimi apuna aineiston hakuun ja rajaamiseen.

Taulukko 2, Aineiston valintakriteerien kuvaus

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Aineistossa vastattiin tutkimuskysymyksiin	Aineistossa ei vastattu tutkimuskysymyksiin
Aineisto koski Suomen Romaneja	Aineisto ei koskenut Suomen Romaneja
Aineisto oli julkaistu vuonna 2013 tai sen jälkeen	Aineisto oli julkaistu ennen vuotta 2013
Aineiston koko versio saatavilla opiskelijalle	Aineiston koko versiota ei ollut saatavilla

Aineisto valittiin valittu tutustumalla hakutulosten otsikoihin ja tiivistelmiin. Aineistojen tuli vastata tutkimuskysymyksiin ja sisäänottokriteereihin (taulukko 2). Opinnäytetyöhön valikoituneet aineistot kerättiin taulukkoon (taulukko 3), jossa kuvataan tutkimuksen tekijät ja julkaisutiedot, julkaisun otsikko ja sisältö tiivistettynä. Hakutuloksia tuli rajauksen jälkeen 12, jotka valittiin tarkempaan tarkasteluun. Hakutulokset haettiin tietokannoista Finlex, Finna, Google Scholar, Helda sekä Janet. Lopulliseen työhön valikoitui yhdeksän julkaisua. Näistä julkaisuista (Taulukko 3) viisi oli tutkimuksia, yksi oli Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu, yksi Opetushallituksen katsaus ja yksi väitöskirja. Teoriaosassa ja tutkimuksessa on käytetty osittain samoja lähteitä tutkimustiedon vähäisyyden vuoksi. Aihettani koskevaa tietoa oli monessa lähteessä osana suurempaa kokonaisuutta. Tämä mahdollisti sen, että teoriaosassa käytetty tieto otettiin eri osasta aineistoa, kuin tutkimuksessa käytetty tieto.

Taulukko 3, Tutkimuksessa käytettyjen aineistojen listaus (N=9)

Tekijä ja julkaisutiedot	Otsikko	Sisältö tiivistettynä
1. Weiste-Paakkanen, A., Lämsä, R. & Kuusio, H. 2018. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen raportti 15/2018	Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi. Romanien hyvinvointitutkimus Roosan perustulokset	Tutkimuksessa tarkastellaan romaniväestön hyvinvointia, osallisuutta, terveyttä ja toimintakykyä tutkijoiden havainnoimana
2. Weckström, E., Kekkonen, K. & Kekkonen, O. 2023. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisu	Romanilasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen	Tutkimuksessa tarkastellaan romanilasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista lasten itsensä kertomana ja tutkijoiden havainnoimana
3. Vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 15. 2014.	Erilaisena arjessa. Selvitys romanien syrjintäkokemuksista	Selvityksessä tuodaan esille tutkimustietoa romanien kokemasta syrjinnästä ja tutkijoiden havainnoista
4. Mäenpää, N., Perho, K. & Ärling, M. 2018. Diak puheenvuoro.	Uskalla! It's possible Romanien sujuvat koulutus- ja työllisyyspolut	Julkaisussa kuvataan valtakunnallisten hankkeiden toimintaa. Hankkeiden teemana on ollut romanien osallisuus. Julkaisussa kuvattu kirjoittajien havaintoja ja romanien kokemuksia.
5. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:58	Romanien työllisyys, yrittäjäys ja työelämään integroituminen	Tutkimuksessa on tutkittu romanien työllisyystilannetta, yrittäjyyttä ja työmarkkinoille integroitumista. Tutkimuksessa tutkijoiden havaintoja.
6. Stenroos, M. 2023. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:3	Suomen Romanipoliittinen ohjelma (ROMPO) 2023–2030	Julkaisu kuvaa Suomen romanipoliittisen ohjelman tavoitteita yhdenvertaisuus, osallisuus ja osallistuminen. Tavoitekokonaisuudet ovat koulutus, työllisyys, asuminen ja terveys. Julkaisussa Kirjoittajan havaintoja.
7. Jauhola, L. & Vehviläinen, J. 2015. Oikeusministeriön julkaisu 21/2015	Syrjintä koulutuksessa	Tutkimuksessa tuodaan esille syrjinnän ilmenemisestä ja yhdenvertaisuutta edistävästä toimenpiteistä koulutuksessa sekä empiirinen osio, jossa käsitellään erityisesti yhdenvertaisuuden toteutumista vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten opintojen ohjauksessa. Tutkimuksessa tutkijoiden havaintoja.

8. Stenroos, M. 2020. Väitöskirja	Social orders, tensions and sav- iourism :An ethnography of Finnish Roma policy implemen- tation	Väitöskirja romanipolitiikasta käytännöstä ja romanien yhteis- kunnallisesta osallisuudesta. Väitöskirjassa tutkijan kuvaus haasteista ja tuesta.
9. Rajala, S. & Blomerus, S. 2015. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2015:8.	Katsaus aikuisten romanien kou- lutustaustoihin	Katsaus aikuisten romanien kou- lutustaustoihin. Katsauksessa tutkijoiden havaintoja ja roma- nien kokemuksia.

6.3 Aineiston analyysi

Aineiston järjestämisen apuna käytettiin aineistolähtöisiä sisällönanalyysin periaatteita. Tämä tarkoittaa tutkimusaineiston pelkistämistä ja luokittelua. Näin muodostettiin kokonaisvaltainen ja ko-koava käsitys aiheena olevasta ilmiöstä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi soveltuu käytettäväksi kuvailevan kirjallisuuskatsauksen järjestämisessä. Aineiston analyysin ohjaamiseksi, tutkittava ilmiö pilkottiin teemoiksi tutkimustehtävien perusteella, jonka vuoksi sisällönanalyysissä näkyi temaattisen analyysin piirteitä. Aineisto pelkistettiin nostamalla esiin alkuperäisilmauksia, jotka kuvaavat tutkimustehtävänä olevaa ilmiötä. Aineiston analysoinnin vaiheet ovat pelkistäminen, aineiston ryhmittely ja käsitteellistäminen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104–145.)

Taulukossa 4 on esimerkkejä aineistoista etsityistä alkuperäisistä ilmaisuista. Alkuperäiset ilmaukset on pelkistetty analyysin helpottamiseksi. Alkuperäisilmausten loppuun lisättiin numero, josta selviää tutkimus, josta ilmaus on otettu (ks. taulukko 3). Taulukossa 5 on nostettu esimerkkejä aineiston tutkimustehtäviin vastaavista ilmaisuista ja niiden ryhmittelystä. Pelkistettyjä ilmauksia luokiteltiin alaluokkiin, yläluokkiin ja pääluokkiin. Ryhmittelyn tavoitteena oli löytää samankaltaisuuksia aineistosta ja luokitella aineiston sisältö tutkimuksen ilmiötä kuvaaviksi aiheiksi.

Taulukko 4, Esimerkki alkuperäisten ilmausten pelkistyksestä

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaus
Nykyisin romaneilla on havaittu olevan vaikeuksia saada työharjoittelupaikkaa tai työtä, vaikka yhä useampi hankkii vähintään toisen asteen koulutuksen (1.)	Toisen asteen koulutuksesta huolimatta romaneilla on vaikeuksia saada työharjoittelupaikka tai töitä
Tukemalla koulutusuralla pysymistä vähennetään samalla syrjäytymisriskiä (2.)	Syrjäytymisriski pienenee kouluttautumisen myötä
Tuolloin todettiin romanioppilaille olevan monenlaisia koulunkäyntiin liittyviä pulmia enemmän kuin pääväestöön kuuluvilla oppilaille (8.)	Romanioppilaille on enemmän koulunkäynnin pulmia, kun pääväestöön kuuluvilla

Taulukko 5, Esimerkki aineiston luokittelusta

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Toisen asteen koulutuksesta huolimatta romaneilla on vaikeuksia saada työharjoittelupaikka tai töitä	Koulutuksen vaikutus työharjoittelu- ja työpai-kan saamiseen	Syrjintä työmarkkinoilla, huolimatta koulutuksesta	Rakenteellinen syrjintä
Syrjäytymisriski pienenee kouluttautumisen myötä	Koulutuksen vaikutus syrjäytymisriskin pienemiseen	Koulutuksen vaikutus syrjäytymiseen	Syrjäytyminen

Romanioppilaille on enemmän koulunkäynnin pulmia, kun pääväestöön kuuluvilla	Koulunkäynnin pulmat	Opinnoissa menestymisen	Yksilötekijät
--	----------------------	-------------------------	---------------

7 Tutkimustulokset

Opinnäyteyön ensimmäinen tutkimustehtävä oli: Mitä haasteita peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymässä olevat nuoret kokevat ja miten haasteita kuvataan tutkimuksissa. Tutkimustuloksissa haasteiden kuvaus on eroteltu romanien kokemukseen ja tutkimuksissa kuvattuihin haasteisiin. Tutkimusaineistossa kuvattuja haasteita tarkasteltiin aineiston analyysin luokittelusta syntyneiden tulosten perusteella. Opinnäyteyön toinen tutkimuskysymys oli: miten romaninuoret kokevat tuen ja ohjauksen tarpeet ja muodot opintojen nivelvaiheessa ja miten niitä on tutkimuksissa kuvattu. Tulokset jaettiin romanien koettuihin tuen ja ohjauksen tarpeisiin ja muotoihin, sekä tutkimuksissa kuvattuihin tukemisen keinoihin. Tukemisen keinoja tarkasteltiin aineiston analyysin luokittelusta syntyneiden tulosten perusteella. Näitä näkökulmia ja tuloksia esitellään alla.

7.1 Haasteita peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymässä olevien romaninuurten kokemana ja tutkimuksissa kuvatuttuna

7.1.1 Haasteet romaninuoren kokemana

Sekä Perho (2018), että Rajala ja Blomerus (2015) nostavat esiin julkaisuissaan romanien kertomia kokemuksia kouluttautumiseen liittyvistä haasteista liittyen koulun ja työpaikkojen ennakkoluuloihin sekä romanien huonoon itsetuntoon oppijoina. Romanioppilaille on myös ennakkoluuloja akateemista maailmaa kohtaan ja käsitys itsestä heikkona oppijana. He saattavat kokea, ettei koulu ole heidän paikkansa ja omat rahkeet eivät riitä opiskeluissa menestymiseen. Osalla romanioppilasta on heikot luku- ja kirjoitustaidot, jotka tuovat epävarmuutta jatko-opintoihin lähtemisestä, sekä niistä suoriutumisesta. Koulun tarjoamista tukiverkostoista ei myöskään ole varmuutta tai tietoa tukiverkostojen mahdollisuuksista.

Rajalan ja Blomeruksen (2015) katsauksessa romanit kertoivat, että selkeät tulevaisuuden suunnitelmat puuttuivat ja osalla ei ollut kannustavaa ilmapiiriä ympärillään. Moni nuori perustaa perheen jopa peruskoulun lopulla ja koulunkäynti saattaa keskeytyä jo peruskoulussa. Perheen perustamisen koettiin tapahtuvan joskus liian varhain, jolloin koulunkäynti jää sivuseikaksi. Perho (2018) nostaa esille julkaisussaan samankaltaisia romanien kokemuksia aikaisen aikuistumisen ja perheenperustamisen vaikutuksesta keskeytyneisiin koulutuspolkuihin.

Perhon (2018), sekä Rajalan ja Blomeruksen (2015) aineistoissa romanit kertovat kokevansa koulussa yksinäisyyttä ja kiusaamista. He saattavat kokea huonommuuden tunnetta ja arvottamista romanikulttuurin tai oppimisvaikeuksien vuoksi. Oppimisvaikeuksia on saatettu laittaa laiskuuden piikkiin ja oikeanlainen apu oppimiseen on jäänyt saamatta. Myös opettajien ennakkoluulot romanikulttuurin vuoksi ovat olleet haasteena. Opettajilta on saanut kuulla, ettei ”mustalaisuuden” vuoksi opi mitään. Osa romanioppilaista oli jäänyt ilman harjoittelupaikkaa, joka oli johtanut lopulta koulun kesken jäämiseen. Romanioppilaat olivat kokeneet lannistumisen tunnetta siitä, että opiskelu- ja urapolut eivät olleet avautuneet heille, niin kuin he olisivat toivoneet. Romanien syrjäytämiskokemuksia kuvaavassa selvityksessä (Erilaisena arjessa 2014) romaninaiset kuvasivat työn tai harjoittelupaikan haun olevan erityisen haastavaa romanihameen vuoksi. Romanihame myös hankaloitti itse työntekoa.

7.1.2 Tutkimuksissa kuvatut haasteet

Koulunkäynnin haasteet

Romanioppilailta on pääväestöön verrattuna enemmän haasteita koulukäynnissä, ja koulupudokkuutta, kuten Stenroos (2020, 196) sekä Jauhola ja Vehviläinen (2015, 52–55) ovat todenneet. Romanioppilailta on enemmän erityisjärjestelyitä opetuksen suhteen, enemmän poissaoloja ja kerrat- tuja vuosiluokkia verrattuna pääväestöön. Koulussa pärjäämisessä on tapahtunut edistystä, mutta edistys on suhteellisen hidasta. (Stenroos 2020, 196). Luokkien kertaaminen ja runsaat poissaolot aiheuttavat lisää koulunkäynnin ongelmia (Jauhola ja Vehviläinen 2015, 52–55). Jauhola, Ärling, Karinen, Luukkonen ja Oosi (2019, 33–37) mukaan romaneilla on keskimääräistä heikommat opiskelunvalmiudet ja heikompi opiskelumotivaatio. Käsitys itsestä oppijana on melko kielteinen ja itsetunto alhainen. Tarve tuelle ja ohjaukselle opinnoissa on suurempi. Romanioppilaat nähdään usein kulttuurin edustajana, eikä yksilöinä, jolloin tukitoimet saattavat kohdistua väärin ja tuen tarpeen

laatua ei selvitetä tarpeeksi perusteellisesti. Romanioppilaat myös kokevat, että heitä ei oteta to-
sissaan opiskelijoina ja opiskelu ei takaa välttämättä töitä tulevaisuudessa.

Syrjinnän vaikutus koettuun osallisuuteen

Romanioppilailta on erityinen alttius syrjinnälle elämän nivelvaiheissa, kuten peruskoulusta jatko-
opintoihin siirryttäessä (Weckström, Kekkonen ja Kekkonen 2023, 33). Koulukiusaaminen on usein
syrjinnäksi luokiteltavaa ja se aiheuttaa itsetunnon laskua, ulkopuolisuuden tunnetta, ahdistunei-
suutta ja jopa huonoa koulumenestystä. Nämä tekijät lisäävät riskiä koulupudokkuuteen. Syrjintä
ja siitä aiheutuva turvattomuuden tunne heikentää romanioppilaan kokemusta omaan ympäris-
töön tai yhteisöön vaikuttamisesta. Romanioppilas ei koe välttämättä itseään koulu yhteisön
täysivaltaiseksi jäseneksi. Tämä taas osaltaan vähentää osallisuuden kokemusta. Ikävät kokemuk-
set lisäävät epävarmuutta olla yhteydessä pääväestöön tai vähentää rohkeutta esimerkiksi viitata
tunnilla. (Weckström, Kekkonen & Kekkonen 2023, 33–35.)

Identiteetin rakentuminen

Stenroos (2020, 39–40) tuo esille väitöskirjassaan peruskoulusta jatko-opintoihin ajoittuvan nivel-
vaiheen vaikutusta identiteetin muodostumiseen. Romaninuorilla tämä saattaa olla ristiriitaista,
koska omaa identiteettiä luodaan romanikulttuurin ja pääväestön välillä. Romaninuori etsii omaa
paikkaansa yhteiskunnassa ja romaninuorelle tämä ei ole automaatio. Nuorella on ristiriitainen olo
koulumaailman ja oman kulttuurin odotuksista ja vaatimuksista (Stenroos 2020, 39–40, 184.) Ro-
manioppilaat ovat yleensä ylpeitä omasta kulttuuristaan, mutta kokevat syrjintää ja ennakkoluu-
loja kulttuuritapojen noudattamisen ja pukeutumisen vuoksi. Syrjinnältä suojaavia strategioita voi-
vat olla joko oman identiteetin korostaminen tai häivyttäminen. Oman identiteetin korostaminen
voi romaninuorilla johtaa kulttuuriin liittyvien stereotyyppien ja ennakkoluulojen toteuttamiseen.
(Weckström, Kekkonen & Kekkonen 2023, 33–35.)

Kulttuurin vaikutus

Sekä Jauhola ja Vehviläinen (2015, 53) että Stenroos (2020, 183) toteavat, että romanien jatko-opintoihin hakeutumista haittaavia tekijöitä ovat aikainen itsenäistyminen ja perheen perustaminen. Romaninuorilla fyysiset aikuistumisen merkit aiheuttavat muutoksen heidän kohtelussaan romanikulttuurissa ja suhde omiin vanhempiin muuttuu radikaalisti. Jopa jo esiteini-ikäisiä romaninuria kohdellaan jo aikaisessa vaiheessa aikuisina ja heiltä odotetaan kulttuuritapojen noudattamista. Perhe perustetaan aikaisin, jopa jo peruskoulun loppuvaiheilla, joka voi johtaa koulutuspolun katkeamiseen. Tytöt ja pojat pukeutuvat kulttuuritapojen mukaiseen vaatetukseen nuoruudessa. (Stenroos 2020, 183). Romanikulttuuri voi aiheuttaa rajoituksia ja esimerkiksi romanivaatetus voi aiheuttaa lisähaasteita koulutukseen ja työelämään osallistumiseen. Vaatetus voi aiheuttaa ennakkoluuloja ja olla jo esteenä tiettyjen alojen opiskeluun ja työllistymiseen. (Jauhola, Ärling, Karinen, Luukkonen & Oosi 2019, 80–81; Erilaisena arjessa – Selvitys romanien syrjintäkokemuksista 2014, 26.)

Syrjintä ja ennakoasenteet kouluissa ja oppilaitoksissa

Koulussa ero positiivisen syrjinnän ja välittömän syrjinnän välillä on häilyvä. Tämä voi näkyä esimerkiksi romanioppilaiden opintojen sormien läpi katsomisena. Taustalla voi olla tavoite saada nuorelle todistus ja sen myötä auttaa nuorta jatko-opintoihin. Tämä voi olla koulun henkilökunnan osaamattomuutta, keinojen rajallisuutta, tai negatiiviseksi kääntynyttä kulttuurisensitiivisyyttä, välinpitämättömyyttä tai jopa suoraa syrjintää. Koulun henkilökunnan omat ennakoasenteet voivat vaikuttaa romanioppilaan kohtaamiseen. (Jauhola, Ärling, Karinen, Luukkonen & Oosi 2019, 36.)

Weckström, Kekkonen ja Kekkonen (2023, 33–35) nostavat esille romaninuorien kouluympäristössä tapahtuvan syrjinnän. Romaninuria ei oteta tosissaan syrjinnän tai opiskelun suhteen tai että koulussa puututtaisiin syrjintään. Opettajilla voi olla ennakoasenteita romanioppilaiden ja heidän perheidensä suhtautumisesta koulutukseen. Jauhola ja Vehviläinen (2015, 107) toteavat, että romaninuriin kohdistuu koulun henkilökunnan vähättelyä, aliarvioimista, huomiotta jättämistä ja eriarvoista kohtelua. Romaninuoren koulutettavuudesta on usein vahvoja ennakkoluuloja ja arviointi saattaa olla virheellistä. Arviointi koulussa voi olla asenteellista, ei osaamisperusteista. Tämä johtaa nuoren vääristyneeseen kuvaan itsestään oppijana.

Koulun ja kodin välinen yhteistyö

Stenroosin (2020, 206) väitöskirjassa nostetaan esille opettajien kokemuksia yhteistyön hankaludesta romaniperheiden kanssa. Opettajat myös toivoivat lisätietoa siitä, miten kohdata ja tehdä yhteistyötä romaniperheiden ja -oppilaiden kanssa. Romaniperheet eivät ensisijaisesti hae apua koululta ja yhteydenpito voi olla hankalaa. Myös historiallinen luottamuspula romanien ja auktoriteettien välillä hankaloittaa yhteistyötä romaniperheiden ja -oppilaiden kanssa.

Syrjintä työelämässä

Romanioppilailla on suuria hankaluuksia saada työssäoppimis- tai harjoittelupaikkoja ja tällä on kauaskantoiset seuraukset (Stenroos 2023, 58). Myös Jauhola ja Vehviläinen (2015, 110–111) nostavat esille samankaltaisia havaintoja romanien kokemasta syrjinnästä liittyen työelämään tutustumis- ja työssäoppimispaikkojen saannissa. Romaninuori voi jäädä kokonaan ilman työelämään tutustumis- tai työssäoppimispaikkaa. Tämä vaikeuttaa opintojen edistymistä ja laskee opiskelijan motivaatiota ja voi johtaa jopa koulutuksen keskeytymiseen. Koulutuksen keskeytyminen taas vaikeuttaa yhteiskuntaan kiinnittymistä ja tämä osaltaan on osasyynä syrjäytymiselle. Negatiiviset kokemukset nostavat kynnystä hakea harjoittelupaikkoja ja luovat ulkopuolisuuden ja riittämättömyyden tunnetta.

Jauholan, Ärlingin, Karisen, Luukkosen ja Oosin (2019, 64–65) mukaan työnantajista vain hieman alle puolet (47 %) olivat valmiita ottamaan romanin työharjoitteluun, jos heillä ei ollut aikaisemmin ollut romania töissä. Romaneita aikaisemmin työllistäneistä työnantajista 76 % oli valmis ottamaan romanin työharjoitteluun. Erilaisena arjessa – selvityksessä romanien syrjintäkokemuksista (2014, 25–34) nostettiin esille, että ennakkoluulot, syrjintä ja pääväestöä heikompi koulutustaso vaikeuttavat romanien sisäänpääsyä työmarkkinoille. Myös nuorilla, joilla koulutustaso oli parempi, oli syrjintäkokemuksia työmarkkinoihin liittyen. Syrjintä vaikutti työharjoitteluihin ja työelämään pääsyä.

7.2 Romaninuoren tukeminen ja ohjaaminen opintojen nivelvaiheessa peruskoulusta jatko-opintoihin siirryttäessä

Yksilönä kohtaaminen

Romanioppilaat tulisi nähdä yksilöinä, ei kulttuurinsa edustajina. Lähtökohtaisesti heihin pätee samat velvollisuudet ja tukitoimet, kuin muihinkin. Kouluissa on tärkeä tehdä huolellinen lähtötilanekartoitus, asettaa yksilölliset tavoitteet, tarjota yksilöohjausta sekä vahvistaa oppimisvalmiuksia. Henkilökohtaiseen ohjaukseen ja tukeen panostamista tulee jatkaa. Tuen tarpeiden yksilöllisen tunnistamisen taustalla on oppijan lähtökohtien tiedostaminen. Romaninuori hyötyy eri alojen ja uramahdollisuuksien riittävän laajasta ymmärryksestä. Ymmärrys auttaa tekemään valintoja omien kykyjen, vahvuuksien ja mielenkiinnon pohjalta. (Jauhola, Ärling, Karinen, Luukkonen & Oosi 2019, 112–113.)

Oppimisympäristön turvaaminen

Romanioppilaat toivoivat koululta yksilöllisen tuen saamista, syrjintään puuttumista ja tasa-arvoista kohtelua. Oppilaat toivoivat, että opettajat puuttuisivat vahvemmin syrjintään ja että heidät otettaisiin tosissaan niin opiskelujen kun syrjintätilanteidenkin kanssa. Oppilaiden oma ehdotus näiden toteutumiselle oli muutos kouluympäristöjen arvoissa ja asenteissa. Näitä muutoksia voidaan saada aikaan ennakkoluulottomilla kohtaamisilla ja tutustumisilla romaneihin. Oppimisympäristön turvaaminen syrjinnältä ja tasa-arvon lisääminen vaikuttaa oppimiseen ja näiden asioiden korjaamisen voidaan olettaa helpottavan opiskelua. Oppilaat kokivat myös kodin tuen opiskelussa ja syrjinnässä tärkeäksi. Lähipiirin kannustaminen opiskelemaan antoi oppilaille uskoa oppimisen mahdollisuuksiin. (Weckström, Kekkonen & Kekkonen 2023, 34–35.)

Positiivinen huomiointi ja kannustaminen

Rajalan ja Blomeruksen (2015, 19–20) katsauksessa aikuisten romanien koulutustautsoihin nostettiin esille hyväksytyksi tuntemisen ja myönteisen huomion merkitystä kouluympäristössä. Vanhempien kannustus koulutyön ja jatko-opintojen suhteen oli tärkeää, vaikka vanhemmat eivät välttämättä pystyneet näissä ohjaamaan. Oppilaille oli tärkeää, että vanhemmat korostivat koulun-

käynnin ja opiskelun tärkeyttä ja pitivät sitä arjen elämään kuuluvana asiana. Opiskelemaan kannusti myös vanhempien kouluttautuminen. Hyväksi koettuja keinoja romaniopiskelijoiden opintojen edistämisen tueksi ovat olleet esimerkiksi kulttuurituntemuksen hyödyntäminen, tutorointi ja vertaistuki, romanitaustainen tukihenkilö sekä vastuuhenkilö romaniopiskelijoiden opintojen etenemisen seurantaan. (Rajala & Blomerus 2015, 19–20.)

Oppivelvollisuusiän nostaminen

Stenroos (2023, 50) nostaa esiin oppivelvollisuusiän nostamisen merkitystä romanioppilaille. Laki laajennetusta oppivelvollisuudesta (Oppivelvollisuuslaki 1214/2020) astui voimaan vuonna 2021. Oppivelvollisuusiän nostaminen 18 ikävuoteen nostaa myös romaninuorien koulutus- ja osaamistasoa. Tämä kaventaa oppimiseroja ja lisää koulutuksellista tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia yleisesti. Oppivelvollisuusiän nostaminen myös mahdollistaa joustavamman siirtymisen perusopetuksesta jatko-opintoihin. Romanioppilaat hyötyvät positiivisesta erityiskohtelusta esimerkiksi tehostetusta tuesta ja henkilökohtaisesta oppilaanohjauksesta jatko-opintoihin hakeutumisessa. Opintojen nivelvaiheessa koulun ja kodin yhteistyöhön panostaminen on erityisen tärkeää. Romanipoliittinen ohjelma (Stenroos 2023, 51) ehdottaa valtakunnallisen toimintatavan kehittämistä romanioppilaiden opinto-ohjaukseen.

Elinikäinen oppiminen

Romanien verrattain lyhyiden ja kapeiden koulutuspolkujen vuoksi huomiota kannattaa kiinnittää entistä enemmän ammatillisiin tutkintoihin, sekä vapaan sivistystyön oppilaitoksiin. Näiden toimien tavoitteena on tukea EU:n puiteohjelman elinikäisen oppimisen tavoitetta ja poistaa esteitä myös korkeakoulutukseen hakeutumisessa. Ammatillisen koulutuksen lisääminen tukee romanien työelämään siirtymistä. Romaneita olisi tärkeä tiedottaa erilaisista kouluttautumismahdollisuuksista ja kannustaa näihin. Romaneille suunnattuja kursseja vapaan sivistystyön ja kansalaisopistojen piirissä on lisätty. (Stenroos 2023, 54–55.)

Koulutuksen ja työelämän välinen yhteistyö

Jauhola, Ärling, Karinen, Luukkonen ja Oosi (2019, 113) nostavat esille, että koulujen ja oppilaitoksien yhteyksien luominen työelämään on tärkeää. Yhteyksien luomiselle tärkeää on työssäoppimis- ja harjoittelupaikkojen varmistaminen. Tämä vahvistaa romaninuoren uskoa työllistymiseen jo opiskeluvaiheessa. Oppilaitoksissa tulisi olla tieto romanien haavoittuvaisesta asemasta työmarkkinoilla ja tarpeeksi resursseja työelämäyhteistyöhön. Romanipoliittisessa ohjelmassa (Stenroos 2023, 58) suositellaan korvamerkittyjä työharjoittelupaikkoja romaninuurille. Monen nuoren koulutuksen ja työllistymisen polku voi pysähtyä harjoittelupaikan saannin mahdottomuuden ja tällä on kauaskantoiset seuraukset. (Jauhola, Ärling, Karinen, Luukkonen ja Oosi 2019, 113; Stenroos 2023, 58.)

Kulttuurinen perhe-elämä

Koska romaninuoret perustavat perheen jo varhaisessa vaiheessa, olisi perheellisyys hyvä huomioida tukipalveluissa ja suunnitelmia laadittaessa. Perheelliset romaninuoret kokevat opintorahan riittämättömänä ja tämä voi johtaa tutkinnon saamiseen vasta myöhemmällä iällä. Monelle perheelliselle romaninuorelle oppisopimusvaihtoehto olisi taloudellisesti paras ratkaisu, mutta oppisopimuspaikojen saaminen on haastavaa. (Jauhola, Ärling, Karinen, Luukkonen & Oosi 2019, 113.)

Romanihankkeiden ja järjestöjen toiminnan vaikutus

Romanihankkeiden ansiosta romanit ovat saaneet positiivista näkyvyyttä erilaisissa medioissa. Diakin hankkeet Tsetanes naal ja Nevo tiija ovat olleet laajasti näkyvillä eri viestimissä. Hankkeiden tapahtumat ovat antaneet mahdollisuuden koota yhteen romaneita ja eri viranomaistahoja. Kohtaamiset ovat lisänneet tietäystä romanikulttuurista ja romanien osaamispotentiaalista. Hankkeiden myötä myös romanien tietous eri koulutusmahdollisuuksista on lisääntynyt. Tieto on luonut uskoa ja kannustusta kouluttautumisen mahdollisuuksista. Kouluttautuneet romanit ovat toimineet kannustavina esimerkkeinä ja tuoneet lisää rohkeutta lähteä opiskelemaan. Romanihankkeiden tuloksia ovat olleet esimerkiksi nuorien sitoutuminen opintoihin ja hankkeiden kautta avautuneet jatkoväylät. Hankkeiden kautta työllistyneitä romaneita on yli sata ja uusia yrityksiäkin on luotu. Myös työnantajat ovat saaneet lisää tietoa romanien osaamisesta. Hankkeen avulla on syntynyt tiivis verkosto valtakunnallisesti, jossa hyvät käytännöt ja ideat on otettu käyttöön myös hankkeen ulkopuolisilla toimijoilla. (Hakala 2018, 27–28.)

Vähemmistövaltuutetun selvityksessä tuodaan esille romaniväestön koulutukseen panostamisen tärkeyttä työmarkkina-aseman parantamiseksi. Syrjintää esiintyy paremmasta koulutustaustasta huolimatta, mutta koulutus on vahvistanut työllisyyttä. Työnantajien asennemuutoksia kaivataan ja luottamuksen rakentaminen romaniväestön ja työnantajien välillä vaatii toimenpiteitä. Romanijärjestöjen merkitys tässä on suuri. Paikalliset romanijärjestöt voisivat järjestää kohtaamisia ja keskustelutilaisuuksia romaneille ja työnantajille. (Erilaisena arjessa – Selvitys romanien syrjintäkokeuksista 2014, 85–86.)

8 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää romaninuorten kokemia ja tutkimuksissa kuvattuja haasteita peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymän nivelvaiheessa, sekä tuen tarpeita ja muotoja romaninuorten kokemana ja tutkimuksissa kuvattuna. Tutkimuksen johtopäätöksiä voidaan todeta, että romaninuorilla on haasteita peruskoulusta jatko-opintoihin siirryttäessä niin yksilö- kuin yhteiskuntatasollakin. Haasteista huolimatta romaninuorilla on myös romanikulttuurista nousevia vahvuuksia, joita tulisi korostaa. Haasteisiin vastaamisen lisäksi olisi hyvä kiinnittää huomiota vahvuuksiin ja siihen, miten vahvuudet saadaan näkyvämmäksi niin romaninuorille itselleen, kun yhteiskunnallekin.

Ensimmäisenä johtopäätöksenä voidaan todeta, että romaninuorilla yksilötason haasteita voidaan tarkastella henkilökohtaisten ja kulttuurin tuomien ominaisuuksien näkökulmasta. Romaninuorten haasteet koulunkäynnissä kärjistyvät usein peruskoulun lopulla ja heillä on enemmän haasteita ja erityisjärjestelyitä koulunkäynnissä pääväestöön verrattuna. Peruskoulusta jatko-opintoihin siirtyminen on tärkeä nivelvaihe ja erityisesti romaninuoret hyötyvät positiivisesta erityishuomiosta, tukitoimista ja kannustamisesta tavoitteiden asettamiseen ja saavuttamiseen. Romaninuoren pääväestöstä poikkeava elämänkaari aikaisen aikuistumisen ja perheenperustamisen myötä on tärkeää ottaa huomioon jo aikaisessa vaiheessa.

Ennen kaikkea tutkimuksen perusteella romaninuoren kohtaaminen yksilönä tulisi olla lähtökohdina kohtaamisille niin opinnoissa, kuin työelämässäkin. Yksilöllinen kohtaaminen mahdollistaa tuentarpeiden tunnistamisen ja kohdistamisen, sekä vahvuuksien löytymisen opintoihin ja tulevaisuuden työelämään. Positiivisen minäkuvan vahvistaminen oppijana vaikuttaa myös itsevarmuuden. Romaninuoret tietävät koulutus- ja työllistymismahdollisuuksista, mutta eivät aina

osaa yhdistää näitä mahdollisuuksia itseensä, joten on tärkeää tukea romaninuorta haaveilemaan ja saavuttamaan unelmiaan.

Toisena johtopäätöksenä esiin nousi romaninuorten kokema syrjintä ja ennakkoasenteet koulutuksessa ja työelämässä. Koulutuksen tulisi olla kaikille tasa-arvoisesti saatavilla ja opetuksen tasa-arvoista sekä syrjimätöntä, mutta tämä ei toteudu aina romanien kohdalla. Romanit kohtaavat syrjintää niin koulutuksen, kun työmarkkinoidenkin osalta. Esimerkiksi työharjoitteluun pääseminen on monelle romaninuorelle haastavaa (Stenroos 2023, 58) ja tämä luonnollisesti tuo lisähaastetta koulutukseen ja motivaation ylläpitämiseen. Tulevaisuuden työpaikan saaminen voi olla epävarmaa ja moni nuori pohtiikin opiskelujen kannattavuutta (Weiste-Paakkanen, Lämsä & Kuusio 2018, 29–30).

Romanioppilaat toivovat ensisijaisesti heidän kokemaansa syrjintää puuttumista, tasa-arvoista kohtelua, sekä yksilöllistä tukea. Ennakkoluulottomat kohtaamiset romaniväestön ja pääväestön kesken luovat pohjan asenteiden ja ennakkoluulojen häivyttämiselle. Oppimisympäristöjen tulisi olla syrjimättömiä ja tasa-arvoisia. Romanioppilaat hyötyvät perheen ja lähipiirin tuesta ja kannustamisesta, sekä kouluttautumisen tärkeyden korostamisesta. Koulussa hyviä käytäntöjä ovat olleet mm. kulttuurituntemus, tutorointi ja vertaistuki, romanitaustainen tukihenkilö, sekä romaniopiskelijoiden opintojen etenemisestä vastaava vastuhenkilö.

Syrjintä ja ennakkoasenteet, sekä niistä johtuvat negatiiviset kokemukset luovat nuorelle turvattomuuden ja ulkopuolisuuden tunnetta sekä vaikuttavat itsetuntoon. Romaninuoret eivät koe voidensa vaikuttaa ympäristöönsä ja yhteisöönsä ja tämä osaltaan vähentää osallisuuden kokemusta. Osallisuuden kokemuksen vähäisyys voi edesauttaa eriarvoistumista ja jopa syrjäytymistä. Tämän vuoksi syrjintään on tärkeä puuttua ja romanien osallisuuden tunteen lisäämiseen saatava lisää keinoja.

Oppivelvollisuuden laajentaminen 18 ikävuoteen on astunut voimaan vuonna 2021. Tämän tarkoituksena on vahvistaa ohjausta ja oppilashuollon palveluita sekä vahvistaa nuoren valmiuksia suorittaa toisen asteen opinnoista. Romaninuorilla oppivelvollisuusiän nouseminen voi parhaimmillaan nostaa koulutus- ja osaamistasoa, lisätä tasa-arvoa koulutuksessa, sekä sujuvoittaa joustavaa siirtymää peruskoulusta jatko-opintoihin. Oppivelvollisuuden laajentamisen tuloksia ei ole vielä

saatavilla, vaan ensimmäiset vaikutukset alkavat näkyä enenemissä määrin lähitulevaisuudessa. Kysymykseksi jää, onko oppivelvollisuuden laajentamisesta saatu hyötyä romanien koulutusta utumiseen ja työmarkkinoille siirtymään.

9 Pohdinta

9.1 Luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat tutkimuskysymysten ja valitun kirjallisuuden perustelut, sekä kuvailun argumentoinnin vakuuttavuus ja prosessin johdonmukaisuus. Tutkimuksen vaiheiden täsmentäminen ja jäsentäminen edistää tutkimuksen luotettavuutta ja luotettavuuden arviointia. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen luotettavuus perustuu pitkälti aineiston kokoamiseen aikaisemman tutkimuksen sisällön perusteella. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen luotettavuus edellyttää huolellista perehtymistä käytettävään menetelmään ja aineistoon. (Kangasniemi ja muut 2013, 295-298.)

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää haasteita, joita romaninuoret kokevat peruskoulusta jatko-opintoihin siirryttäessä ja keinoja tukea tässä nivelvaiheessa. Opinnäytetyön menetelmäksi valikoitui kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jossa valittua ilmiötä tutkittiin jo olemassa olevan tutkimustiedon pohjalta. Tutkimuksen toistettavuuden mahdollistamiseksi, kirjallisuuskatsauksen eri vaiheita kuvailtiin opinnäytetyössä ja apuna käytettiin esimerkkejä tutkimuksen vaiheista (taulukot). Luotettavuus ja eettisyys on huomioitu kaikissa opinnäytetyön vaiheissa ja niiden toteutumista on arvioitu prosessin aikana. Opinnäytetyön prosessissa pyrittiin säilyttämään avoin asenne ja välttämään ennakkokäsityksiä aiheesta. Näin säilytettiin objektiivinen ja tutkiva työote läpi prosessin.

Aineiston keruuprosessi oli haastavaa aiheeseen liittyvän tutkimustiedon vähäisyyden kannalta. Myös ajankohtaisen ja relevantin tutkimustiedon löytyminen oli paikoin haasteellista. Esimerkiksi Suomen romanien koulutustilanteesta ei löytynyt ajankohtaista tietoa, joten teoriaosassa on käytetty tältä osin viimeisintä saatavilla olevaa tietoa. Haasteista huolimatta tietokannoista löydettiin laadukasta ja muilta osin tarpeeksi tuoretta aineistoa tutkimuksen kohderyhmään ja aiheeseen liittyen. Kirjallisuuskatsauksen aineistoa haettiin yleisesti saatavilla olevista tietokannoista (esim. Google Scholar) ja tietokannoista, joihin oli pääsy JAMKin käyttäjäliittymän kautta. Näin saatiin laajennettua hakua mahdollisimman kattavaksi. Lisäksi aineistoa etsittiin manuaalisesti aiheeseen ja

kohderyhmään liittyvän aineiston käytetyistä lähteistä. Kirjallisuuskatsauksen aineisto oli suurimaksi osaksi suomenkielinen lukuun ottamatta yhtä englanninkielistä väitöskirjaa. Aineiston suomenkielisyys oli perusteltavissa, koska tutkimuksen kohderyhmä oli Suomen romanit.

Aineistoa analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin periaatteita työkaluina käyttäen. Tee-moittelulla aineistoa jaettiin ja luokiteltiin ilmiöiden perusteella. Aineistoa luettiin useaan ottee-seen ja raportointia tarkasteltiin alkuperäisaineistoon sisältöihin verraten. Huolellisella aineiston työstämisellä pyrittiin varmistamaan tulosten oikeellisuus, sekä vastuullinen raportointi ja laadu- kas viittaus alkuperäislähteisiin. Tutkimuksen tuloksia vertailtiin kirjallisuuskatsauksen teoriaosuu- den aineistoon. Teoriaosuuden ja tutkimustulosten perusteella voitiin todeta todenmukaisuutta tuloksissa. Kirjallisuuskatsauksen tulokset vastasivat tutkimuskysymyksiin ja ne ovat vapaasti hyö- dynnettävissä alan opiskelijoille ja romaninuorten parissa työskenteleville.

9.2 Eettisyys

Opinnäyteyön prosessissa noudatettiin hyvää tieteellistä tutkimusotetta sekä tutkimuseettisiä pe- riaatteita. Tieteellisiä periaatteita noudatettiin suunnittelun, toteutuksen ja dokumentoinnin vai- heissa ja aiempi tutkimustieto otettiin huomioon. Opinnäyteyön osalta selvitettiin mahdollisten lupien, suostumusten tai eettisen ennakoarvion tarve. Opinnäyteyön prosessissa kunnioitettiin tutkimuksen kohderyhmää ja alkuperäisten tutkimuksien tekijänoikeuksia. Alkuperäisiin tutkimuk- siin pyrittiin viittaamaan asianmukaisin lähdeviittein ja tuloksissa pyrittiin tarkkaan, luotettavaan ja objektiiviseen tulosten analysointiin. Tulokset pyrittiin raportoimaan rehellisesti ja totuudenmu- kaisesti. Kirjallisuuskatsauksen taustalla ei ole rahoittajalähtöisiä sidonnaisuuksia, eikä tutkimuk- seen tekemiseen tarvittu tutkimuslupaa. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsit- teleminen Suomessa 2023, 11–14.)

Opinnäyteyön teoriaosassa ja tutkimusosassa käytettiin osaksi samoja aineistoja. Aineistoista käy- tettiin eri osioita teoriaosaan ja tutkimusosaan. Aineistoa kohderyhmästä oli saatavilla verrattain vähän ja aineistoissa oli käsitelty useampia osa-alueita, joten osien erillinen käyttö teoriaosaan ja tutkimusosaan oli mahdollista. Samoja aineistoja on käytetty vain välttävässä aiheissa.

9.3 Hyödynnettävyys kuntoutuksen ohjauksen näkökulmasta

Kuntoutuksen ohjaajana romaninuoren ja nivelvaiheisiin liittyviä haasteita voi kohdata koulun ympäristössä esimerkiksi kuraattorin tai kasvatusohjaajan asemassa, eri nuorisotyön järjestöissä ja hankkeissa sekä näiden kehittämistoiminnassa. Opinnäytetyöhön on koottu yhteen keskeisiä haasteita ja tuen muotoja peruskoulusta jatko-opintoihin liittyen, sekä tietoa romaniväestön kouluttautumisen tilanteesta ja haasteista. Tutkimustulokset vahvistavat romanioppilaiden nivelvaiheen tuen kehittämisen tärkeyden. Opinnäytetyöstä sosiaali-, terveys- ja koulutusalan ammattilaiset voivat löytyä kootusti tietoa romaninuorten haasteista opintojen nivelvaiheessa.

9.4 Jatkotutkimusehdotukset

Opinnäytetyöprosessin aikana on noussut esiin jatkotutkimusehdotuksia. Oppivelvollisuusikää on laajennettu 18 ikävuoteen vuonna 2021. Tämän vaikutuksia romaninuorten kouluttautumiseen ja työelämään kiinnittymiseen voisi olla hyödyllistä tutkia. Lisäksi ehdotan jatkotutkimusaiheeksi romanien aikaisen aikuistumisen ja perheen perustamisen vaikutuksista kouluttautumiseen. Jatkotutkimuksissa olisi tärkeää nostaa esille myös romanikulttuurin tuomia vahvuuksia.

Lähteet

Erilaisena arjessa -Selvitys romanien syrjintäkokemuksista. 2014. Vähemmistövaltuutetun julkaisu. Viitattu 3.5.2023. <https://syrjinta.fi/documents/25249352/34271292/Erilaisena+arjessa+Selvitys+romanien+syrjint%C3%A4kokemuksista.pdf/584516fc-d3a7-4f88-8ecc-c8b2271ebf41/Erilaisena+arjessa+Selvitys+romanien+syrjint%C3%A4kokemuksista.pdf?version=1.1&t=1600444638764>

Goman, J., Rumpu, N., Kiesi, J., Hietala, R., Hilpinen, M., Kankkonen, H., Kjälman, I., Niinistö-Sivuranta, S., Nykänen, S., Pantsar, T., Piilonen, H., Raudasoja, A., Siippainen, M., Toni, A. & Vuorinen, R. 2020. Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia polkuja. Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Viitattu 5.5.2023. https://karvi.fi/wp-content/uploads/2020/02/KARVI_0620.pdf

Hakala, P. 2018. Nevo Tiija- ja Tsetanes Naal -hankkeet osallisuuden edistäjinä. Romanien sujuvat koulutus. ja työllisyyspolut. Diak puheenvuoro. Tampere: Juvenes Print Oy

Hagert, L., Souto, A. & Suurpää, L. 2022. Jokaisella nuorella on oikeus syrjimättömiin palveluihin. Julkaisu Punaisen Ristin sivustolla. Viitattu 29.4.2023. <https://www.punainenristi.fi/rasisminvastainen-viikko/jokaisella-nuorella-on-oikeus-syrjimattomiin-palveluihin/>

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. 2023. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Viitattu 7.5.2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

Isojärvi, J. 2011. Tutkimuskysymyksestä hakustrategiaksi: PICO-asetelma informaation työkaluna. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 26.4.2023 <https://bmfry.fi-les.wordpress.com/2018/06/pico-asetelma-informaation-tyokaluna.pdf>

Jauhola, L., Karinen, R., Luukkonen, T., Oosi, O. & Ärling, M. 2019. Romanien työllisyys, yrittäjyys ja työmarkkinoille integroituminen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2019:58. Viitattu 20.4.2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161893/TEM_2019_58.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Jauhola, L. & Vehviläinen, J. 2019. Syrjintä koulutuksessa: Eriyhteyksessä kokemus yhdenvertaisuuden toteutumisesta opintojen ohjauksessa eri vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten osalta. Viitattu 4.5.2023. Oikeusministeriön julkaisu. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76615>

Kangasniemi, M. Utriainen, K., Ahonen, S., Pietilä, A., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Kuvailuva Kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede. Viitattu 17.4.2023. <https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128286/77409?acceptCookies=1>

Kivijärvi. 2022. Läpi kriisien. Nuorisobarometri 2022. Nuorisotutkimusverkoston julkaisu. Viitattu 29.4.2023. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2023/03/nuorisobarometri-2022-web.pdf>

Kiviranta, T., Munck, P., Koskinen, S. & Tuulio-Henriksson, A. 2016. Nuoruusikä ja itsenäisen elämän haasteet. Kuntoutuminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim

Kunnela, A. 2023. Tiedonhaun kompassi. Opas tiedonhaun maailmaan. Opas Jyväskylän Ammattikorkeakoulun sivustolla. Viitattu 16.5.2023. <https://infoguides.jamk.fi/tiedonkompassi>

Laki ammatillisesta koulutuksesta. 531/2017. Annettu 01.01.2018. Viim. muutos. 01.01.2023. Viitattu 7.5.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170531>

Oppimisen ja koulunkäynnin tuki. N.D. Julkaisu opetushallituksen sivustolla. Viitattu 29.4.2023. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuki>

Oppivelvollisuuden laajentaminen. N.D Julkaisu opetus- ja kulttuuriministeriön sivustolla. Viitattu 20.4.2023. <https://okm.fi/oppivelvollisuuden-laajentaminen>

Perho, K. 2018. Nevo Tiija- ja Tsetanes Naal -hankkeet osallisuuden edistäjinä. Romanien sujuvat koulutus. ja työllisyyspolut. Diak puheenvuoro. Tampere: Juvenes Print Oy

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2014. Opetushallituksen määräykset ja ohjeet. Viitattu 7.5.2023. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Perusopetuslaki 628/1998. Laki perusopetuksesta. Annettu 01.01.1999. Viim. Muutos 01.08.2022. Viitattu 29.4.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Rajala, S. & Blomerus, S. 2015. Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin. Opetushallituksen selvitys. Viitattu 01.04.2023. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/175254_katsaus_aikuisten_romanien_koulutustaustoihin_0.pdf

Rajala, S., Salonen, M., Blomerus, S. & Nissilä, L. 2011. Romanioppilaiden tilannekatsaus 2010-2011 ja toimenpide-ehdotukset. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2011:26. Viitattu 20.4.2023. http://www.red-network.eu/resources/toolip/doc/2012/07/10/140023_romanioppilaiden_perusopetuksen_tilannekatsaus_2010-2011_ja_toimenpide-ehdotukset.pdf

Romanikulttuuri. N.d. Julkaisu RomanoMission sivustolla. Viitattu 28.4.2023. <https://romanomissio.fi/tietoa-romaneiden-kulttuurista/>

Romanioppilaiden ohjaus toiselle asteelle ja tuki jatko-opinnoissa. 2013. Opetushallituksen opas. Viitattu 02.04.2023. www.oph.fi/sites/default/files/documents/159854_romanioppilaiden_ohjaus_toiselle_asteelle_ja_tuki_jatko-opinnoissa.pdf

Stenroos, M. 2020. Social orders, tensions and saviourism : An ethnography of Finnish Roma policy implementation. Monografiaväitöskirja. Helsingin yliopisto. Viitattu 4.5.2023. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/320182>

Stenroos, M. 2023. Suomen Romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2023-2030. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisu 2023: 3. Viitattu 20.4.2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164620/STM_2023_3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Stenroos, M. 2023. Erikoissuunnittelija. Yhdenvertaisuus, THL. Keskustelu 19.4.2023.

Väestön koulutus rakenne. 2014. taulukko 12bq 15 vuotta täyttänyt väestö koulutusasteen, kunnan, sukupuolen ja ikäryhmän mukaan muuttujina Tiedot, Vuosi, koulutusaste ja Yksikkömuuttuja. Tilastokeskuksen maksuttomat tilastotietokannat. Viitattu 26.4.2023. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vkour/statfin_vkour_pxt_12bq.px/

Vähemmistövaltuutetun selvitys Romanian syrjintäkokemuksista. 2014. Erilaisena arjessa. Julkaisusarja 15. Viitattu 20.4.2023. <https://syrjinta.fi/documents/25249352/34271292/Erilaisena+arjessa+Selvitys+romanien+syrjint%C3%A4kokemuksista.pdf/584516fc-d3a7-4f88-8ecc-c8b2271ebf41/Erilaisena+arjessa+Selvitys+romanien+syrjint%C3%A4kokemuksista.pdf?version=1.1&t=1600444638764>

Weckström, E. 2023. Hankepäällikkö. SOS-Lapsikyläsäätiö. Keskustelu 18.4.2023.

Weckström, E., Kekkonen, K. & Kekkonen, O. 2023. "Tulee fiilis, et nää oikeesti hyväksyy mikä mä oon" Romanilasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen. Lapsiasiavaltuutetun julkaisu. Viitattu 3.5.2023. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164574/Raportti%20romani-lapset.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Laki yhdenvertaisuudesta. Annettu 01.01.2015. Viim. muutos 01.06.2023. Viitattu 7.5.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991. Valtiosopimukset. Viitattu 7.5.2023. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Weiste-Paakkanen, A., Lämsä, R. & Kuusio, H. 2018. Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi. Romanian hyvinvointitutkimus Roosin perustulokset 2017-2018. Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitoksen raportti. Viitattu 1.4.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137276/RAP2018_15_Suomen%20romaniv%C3%A4est%C3%B6_web%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y